

Класика и съвременност в педагогическата теория и практика

Доц.д-р Стефка Динчийска
ТрУ- Стара Загора

Щастието на света зависи от предучилищното възпитание на детето!"

Проф.Иван Шишманов

Всеки педагог е дълбоко убеден, че преживяното през първите седем години е неповторимо и оказва изключително голямо влияние върху децата. Децата са различни, но всяко притежава личностен потенциал, развитието на който в голяма степен зависи от моралния императив на времето и пространството, в което се намират, от социалните парадигми, от съответствието между теория и практика. Ако възпитанието на детето се осъществява само и единствено по законите на интуицията и подхода „проба-грешка” вероятността да се постигнат нежелани контрасти и конфликти между очаквания и резултати е голяма. Затова твърдението, че науката и практиката трябва да се развиват паралелно при водещата роля на науката има дълбоко основание. Да се дискутира днес напредъкът на българското обществено предучилищно възпитание, без да се отдаде необходимото признание на класическото начало, би било високомерно и непрофесионално. Новото е в синтеза на класическото и съвременното добро, новото е в сближаването на минало и съвремие, на единството между вчера, днес и утре.

В настоящия доклад е направен опит да се потърси мостът между класиката и съвременността в педагогическата теория и практика. Очертаването на обективния профил на съвременната практика изисква да се проследи в исторически план развитието и приемствеността в науката, както и тясната ѝ връзка с емпиричния опит. Много често тези сложни зависимости визуално се възприемат като спирала, защото този образ най-точно и справедливо символизира континуитета между концепции, теории, постановки, практики. Коректна проверка на хронологията в тази посока не е възможна, защото твърде много педагози имат принос в развитието на педагогическата теория и практика. В историята на педагогиката обаче има имена и дела, които не могат да бъдат нито подминати, нито забравени.

Дейността на Ян Коменски (1592-1670) като родоначалник на съвременната педагогика надхвърля европейските граници, придобива световно значение, а трудовете му притежават мащабен, енциклопедичен и революционен характер. С „Велика дидактика” Ян Амос Коменски става създател на първата цялостна система в историята на педагогическата мисъл. Верен на демократичните си възгледи той убедено обосновава необходимостта от всестранно образование на всички без разлика на социална принадлежност, религия и пол. В съчиненията си анализира ролята на семейството, обосновава значимостта на редица дидактически принципи и методи, които са водещи и в съвременната педагогическа практика.

Прегледът на класическите концепции доказва, че идеята за защита на правата на детето и детството не е нова, издигната е още от Ж.Ж.Русо (1712-1778). Градивните елементи в педагогиката на Русо звучат убедително за всеки съвременен учител: детските потребности да се поставят в центъра на цялата възпитателна работа; възпитанието да е природосъобразно; да се стимулират творческите сили на детето. Препоръките на Русо любовта, свободата и опитът да бъдат цел и опора във възпитанието на детето са водещи и днес.

Идеите на Песталоци(1746 -1827) се оценяват като отправна точка на съвременната образователна теория и практика: сигурността в дома е основа за щастието и за ученето; всички деца имат равно право на образование и равна способност да извлекат полза от него; вътрешните способности на децата да се развиват в съответствие с природата, децата да се насърчават да наблюдават конкретни неща; прогресът от познатото към новото да се осъществява в любяща и сигурна среда; вярата, че всяко дете има потенциал, но без любов нито физическите, нито интелектуалните способности могат да се развиват естествено. Атаките му срещу скучното, откъснато от интереса и опита на децата конвенционално образование звучат актуално и днес. Веруюто на Песталоци, че основи на развитието са любовта, трудът и социалното взаимодействие може да бъде кредо на всеки съвременен учител.

Рационални идеи за обучението утвърждава и Йохан Хербарт (1776-1841), според когото то трябва да бъде възпитаващо и да развива разностранните интереси на ученика. Твърдението, че ако управлението на възпитателния процес се съчетава с авторитет, любов, благоразположение, право и справедливост ще се достигне до съвършенство, а децата ще изпитват вътрешна свобода и съгласуваност между воля и разум доказва педагогическия перфекционизъм на системата му.

Немският теоретик на предучилищното възпитание Фрьобел (1782-1852): успешно съчетава теория и практика, а през 1837 година открива първото предучилищно учреждение, наречено от него през 1840 г. „детска градина”. Заслужава признание схващането му, че за правилното възпитание на детето са необходими организирани занимания в средата на връстници. Той не само разработва теория за работата в детската градина, но и методика за подготовка на възпитателки за децата.

Един от върховете в развитието на предучилищната теория и практика бележи концепцията на Мария Монтесори(1870-1952). Като използва дългогодишните си наблюдения и изследвания в областта на развитието на детето тя разработва система от материали, които предоставят на детето неповторимата възможност да се почувства личност, уважавана от възрастните и от връстниците си. Тя твърди, че децата трябва да се развиват съобразно естествения си вътрешен план, като натрупват практически опит, който ги прави независими и самостоятелни. Схващането ѝ за съобразяването с особеностите във възрастовото развитие на детето, с неговите потребности във всеки един отделен етап и с това по какъв най-адекватен начин децата да бъдат обучавани така, че да учат с минимално усилие и с много радост стои в основата и на съвременните педагогически търсения.

Силно е влиянието и на руската предучилищна теория и практика. Призивите на К.Д.Ушински (1824-1870) и А.С.Симонович за цялостно опознаване на детето, за съобразяване с принципа за народност, за ролята на труда, за възпитаване чувство на взаимопомощ у децата са особено актуални днес. Постановката на Симонович(1840-1933) за необходимостта от творческа педагогическа среда, за съобразяване визията на вътрешните и външните пространства с потребностите на децата е препоръчителна за всяка модерна детска градина.

В исторически план има редица важни събития, превърнали се в предпоставки за развитие на българското образование:

- Приемането на християнството;
- Делото на Св.Св.Кирил и Методий;
- Учителската дейност на учениците им;
- Възходът на културата;
- Манастирите и просветните школи;
- Възраждането;
- Прогресивната просветна политика.

А в контекста на коментираните по-горе европейски теории и практики могат да се открият идейните основи на българското обществено предучилищно възпитание:

- Проникването на хуманните и демократични идеи на Просвещението;
- Влиянието на социално-политическите борби в Европа върху оформянето на обществото;
- Влиянието на водещите направления в педагогическата мисъл: немското и руското;
- Немското влияние чрез системите на Фрьобел и Й. Хербарт;
- Руското влияние чрез идеите на К.Д.Ушински, Е.Н.Водовозова и А.С.Симонович;
- Педагогическата теория и училищната учебно-възпитателна практика у нас.

Съграждането на българска теория за обществено предучилищно възпитание не би било възможно без колоритната и всестранно развита личност на Др. Цанков, последовател на Ян Коменски, Й. Песталоци, Фр.Фрьобел, К.Д.Ушински. Важно е да се отбележи, че благодарение на компетентността и прозорливостта си педагогическите възгледи на Д.Цанков изпреварват общественоеикономическите потребности на българската нация. Той отбелязва, че забавачницата като първа степен на училището има за цел всестранното развитие на детето. Водещите педагогически принципи, според Др.Цанков, са: уважение и доверие в детето; майчинска любов към детето; ласкаво отношение; безкрайно търпение; онагледяване. Методите на възпитание са: личният пример на учители, родители, по-големи деца; забрана на физическите наказания; наблюдение. Програмното съдържание включва: физически упражнения; усвояване на нравствени норми; знания за заобикалящата действителност; основи на религията; пеене; ръкоделие.

Модерно звучат идеите му и относно управлението на предучилищните заведения: за ролята на директорката - ценз, личностни качества; изисквания към персонала; ергономични и педагогически изисквания към сградата.

Драган Цанков с право се определя като основоположник на българската теория за обществено предучилищно възпитание; приносът му е внушителен, защото по същество трудът му може да бъде оценен като реалистичен и оптимален модел за обществено предучилищно възпитание, с който не само се очертава национален теоретичен базис, но и се прогнозира перспективите в развитието на детската градина като образователна степен.

Забележителен е фактът, че общественото предучилищно възпитание у нас се движи почти успоредно с европейската школа. Първите в света детски градини са изградени в Европа: Р.Оуен през 1816 г. в Англия създава първото училище за малки деца; през 1840 г. Ф.Фрьобел открива в Германия “детска градина”; в Русия се създава през 1859 г., а във Франция през 1881/1882 г. **Първата детска градина** в България- забавачница „**Детинска мъдрост**“ е учредена на **10 август 1882 година** от Н.Живков и съпругата му, които са и първи възпитатели. Основната идея е децата да се възпитават „**по български дух, по български характер**“. Пет години по-късно, през 1887 г. Живков издава и първото ръководство за работа в детските градини – „Детинска мъдрост“;

Идейните основи на педагогическата теория на Никола Живков са изградени върху:

- Модерните европейски теории и системи за възпитание и обучение;
- Методичната система на Фрьобел, но без неговия мистицизъм и идеализъм;
- Демократизмът и материализмът на К.Ушински;
- Адаптацията на чуждите теории според възможностите на българската образователна система.

Педагогическата система на Никола Живков има модерна визия не само за времето си, но и за днешния ден, **цел:** цялостно и хармонично развитие на детската личност; актуално формулирани са и **функциите на възпитанието:** социална, възпитателна, развиваща (творчески дух). Детето, според Н.Живков, е равноправен и достоен член на обществото, към който трябва да се проявява безгранична любов, уважение, доверие и нежни грижи. **Програмното съдържание** включва разнообразни дейности: гимнастика и разходки; смятане; родна реч; околна среда; изобразителни дейности; пеене; труд; конструиране.

Сериозен принос в развитието на предучилищното възпитание у нас има и Ел.Кларк. За нея най-важното при възпитаването на детето е примерът на родителя, на учителя, на възпитателя. Детето по-лесно запомня и върши това, което вижда да вършат другите, отколкото това, за което само чува как трябва да се върши. Възпитанието се поставя в центъра на педагогическата работа най-напред върху възпитателя и след това върху възпитанието на детето. Повече знания детето може да получи и по-късно, но характер се гради сега, а не когато е късно; по-лесно е да се оправят първите стъпки на детето, отколкото да се поправят кривите пътища на възрастните. Всеобхватният поглед на Ел.Кларк за предучилищното възпитание включва и работа с родителите преди появяването на детето, както и грижи преди тригодишната му възраст. Според нея е важно да се даде подготовка на всички, които работят като възпитателки на малки деца - майки и учителки. Акцент поставя и върху необходимостта от изследователска дейност, да изследва научно особеностите на предучилищната възраст на детето и да прави откритията в тази област общодостъпни.

Развитието на общественото предучилищно възпитание не би било възможно без далновидна официална просветна политика на страната ни, в която най-важните закони са:

- “Привременен устав на народните училища”(1878)-М.Дринов-не включва общественото предучилищно възпитание, но от детето се изисква специална подготовка за училище;
- “Закон за обществените и частните училища”(1885)-Р.Каролев-могат да се откриват и забавачници за деца от предучилищна възраст;
- Закон за началното учение в Източна Румелия (1880) –Й.Груев-първи държавен документ, който решава въпроси на общественото предучилищно възпитание.
- Закон за откриване на детски градини в градове с повече от 20 000 население (1923 г.).
- През 1934 г. този закон разширява възможностите за откриване на детски градини в селища над 5000 жители и детски ясли за деца от 2 до 5 години в селища с 20 000 души.

Безспорно най-значимото постижение на просветното законодателство е Законът на Г.Живков(1891 г.), в който се регламентира първата завършена система на народното образование-от детските училища до Висшето училище в София; освен това се осигурява задължително и безплатно предучилищно възпитание. Доста по-късно Законът „Мушанов” (1909 г.) придава завършен вид на образователната система, като конституира централизация на образованието; делегира права на Училищните настоятелства и регламентира подготовката на учителите за различните степени.

Справедливо е да се отбележи, че прогресивното развитие на общественото предучилищно образование е свързано с имената на много практики педагози и изследователи, поели щафетата от поколенията пред себе си. Спокоен и подробен репортаж за ролята на предучилищните специалисти днес трудно може да бъде направен, защото този списък е твърде дълъг, за да бъде прочетен.

В историята на образованието предучилищната система е сравнително най-младата, но несъмнено необходима формация на образователните системи в различните страни на света, включително и за България. Неслучайно това е високо оценено от проф.Г.Пиръв:

“Предучилищното възпитание е имало и продължава да има авангардна роля по отношение на теорията и практиката в училището. Изпреварвайки с научни постановки и практически резултати училищната педагогика, то създава условия за безболезнен преход на детето-ученик...”

Динамиката на съвременното общество изисква адекватна педагогическа парадигма, затова цялостната образователна дейност е насочена към изграждане на мислеща, самостоятелна, творческа личност, отговорна за собствения си живот, притежаваща висока социална компетентност и емоционална интелигентност. Постигането на този идеал е възможно в условията на модерна система за предучилищно образование, чиито главни конструкти са актуализирано продължение на класическите педагогически идеи:

- Детето- в центъра на педагогическото взаимодействие;
- Позитивна образователна среда, ориентирана към детето;

- Семейството – равнопоставен партньор и сътрудник;
 - Непрекъснато обучение и подкрепа на педагозите.
- Класическите педагогически подходи съобразени с новата педагогическа парадигма имат своето приложение в съвременната педагогическа практика:

- Личностно-хуманен - детето да се приема като значима личност - с уважение и достойнство; приемане на детето такова, каквото е; човечно отношение към него- оказване на обич и подкрепа; съобразяване с потребностите и интересите на детето като субект; подпомагане на детето в изграждане на позитивен Аз-образ.
- Индивидуален: съобразяване с уникалността на всяко дете, с неговия собствен темп на развитие и сензитивност; опознаване на силните му страни, върху които да се изгради педагогическото взаимодействие.
- Дейностен: на детето да се осигурява активна позиция чрез участие в разнообразни дейности с подходящо физическо, емоционално и интелектуално натоварване; стимулиране на контакти и общуване в различни формални и неформални обединения;
- Ситуационен: да се създават специално организирани ситуации и да се използват непреднамерено възникващите, за да се постави всяко дете в благоприятна позиция, осигуряваща неговото емоционално и интелектуално благополучие.
- Холистичен: детската личност е цялостна динамична система, затова е необходимо да се работи за развитие на всичките ѝ страни, специализирано относно проблема (ако има такъв), но не фрагментарно относно нейната цялостност; педагогът да обхваща и вижда цялата картина.
- Комплексен: всички главни и подпомагащи социално-педагогически фактори да действат като взаимно допълващи се за осигуряване на пълноценен живот на децата; цялостното поведение на детето да протича в социален контекст в среда на положително настроени връстници и възрастни.
- Синергетичен: подход с обединяваща сила и енергия, изискващ създаване на условия за растеж, развиване на личния потенциал, зачитане на човешкото достойнство, осигуряване качество на живот за всяко дете.

Реализацията на тези подходи означава превръщане на детската градина в защитено пространство с привлекателни координати: уютно място за деца; тук те имат права; тук ги обичат; тук се грижат за тях; тук ги изслушват; тук стимулират доброто; те са бъдещето!!!

Съвременната педагогическа парадигма не би могла да се осъществи без учителя – лидер в новата наука за успеха - социалната интелигентност, която включва:

- Комуникативна енергия;
- Пет основни умения (по К. Албрехт):
 - Осъзнаване на ситуацията- способността на учителя да разчита ситуацията, да тълкува коректно поведението на хората (деца, родители, колеги и др.), участващи в тях, за да реагира с позитивна адекватност.
 - Присъствие- целият набор от вербални и невербални реакции и поведение, които създават представата за силата на учителя в съзнанието на другите.

- Автентичност – типове поведение на учителя, които карат другите да го възприемат и оценяват като честен, открит и истински.
- Яснота - способността на учителя да обяснява идеите си, да формулира възгледите си, да стимулира и утвърждава.
- Емпатия- способността на учителя да “установява връзка” с другите, да ги разбира, да съпреживява, талантът да събужда най-доброто у децата.

В контекста на съжденията за социалната интелигентност е коректно в заключителния коментар да звучи една чудесна максима: да бъдеш учител е привилегия и съдбовност, доказани от живота. Дори и в условия на несигурност истинският учител работи върху себе си, защото развитието е в умовете, а не в материалните неща. И защото истинският педагог живее чрез децата и защото в света на учителството се влиза през света на детето и детството.

Литература:

- 1.Албрехт, К. Социалната интелигентност, изд. „Изток-Запад”,С, 2006
- 2.Атанасов, Ж. и кол.,История на педагогиката и българското образование, „Веда Словена-ЖГ”, С, 2006
- 3.Голман, Д. Емоционална интелигентност, изд. къща „Кибеа”, С, 2000
- 4.Колев, Й.История на предучилищното възпитание в България, С, 1999